

Yatırım Fonları ve Vergilendirilmesi

Hazırlayan
Murat KOÇ

Vergi Denetmen Yardımcısı

GİRİŞ

Sermaye piyasasının yardımcı kuruluşları arasında yer alan yatırım fonları ülkemize Sermaye Piyasası Kanunuyla gelmiştir. Yatırım fonları; Türkiye'de riskli varlıklara, hisse senetlerine ilginin az olduğu ve portföy alışkanlığının olmadığı bir ortamda; tasarruf sahiplerine bu tür alışkanlıklar başlatmış, yatırımları dolaylı olarak destekleyerek ülkemizde sıkıntısı duyulan sermaye birikimini sağlama açısından büyük fonksiyonlara sahip olmuşlardır.

Temel ekonomik fonksiyonu, küçük tasarruf sahiplerinin fonlarını bir araya toplamak suretiyle oluşturacağı sermaye birikimini menkul değerlere yatırarak, bu tasarrufları uzun vadeli yatırımlara dönüştürmek olan Yatırım Fonları; halkın iktisadi kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılımını da sağlamaktadır.

Yatırım Fonları mal varlığı olma özelliğini taşımakta, tüzel kişilikleri bulunmamakta ve kurucularının sorumluluğu altında idare edilmektedirler. Yatırım Fonları hakkında Sermaye Piyasası Kanunu'nda düzenlemeler yapılması yoluna gidilmiştir. Bunun dışında kanunun verdiği yetkiye dayanılarak tebliğler

çıkarma yetkisi SPK'ya verilmiş ve SPK da çıkarmış olduğu tebliğlerle düzenlemeler yapmıştır.

1. TANIM

Sermaye Piyasası Kanunu madde 37 de yatırım fonlarının tanımı yapılmıştır. Bu maddeye göre "Yatırım Fonları, halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ve inançlı mülkiyet esaslarına göre, aşağıda belirtilen varlıklardan oluşan portföyü işletmek amacıyla kurulan malvarlığıdır.¹

1) Özelleştirme kapsamına alınanlar dahil Türkiye'de kurulan ortaklıklara ait hisse senetleri, özel ve kamu sektörü borçlanma senetleri,

2) Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı karar hükümleri çerçevesinde alım satımı yapılabilen, yabancı özel kamu sektörü borçlanma senetleri ve hisse senetleri,

3) Ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenlere dayalı olarak ihraç edilmiş ve borsalarda işlem gören sermaye piyasası araçları,

4) Kurulca uygun görülen diğer sermaye araçları, repo, ters repo, future², opsiyon³ ve forward⁴ sözleşmeleri,

şeklinde tanımlanmıştır.

Mevzuattaki bu tanımlamanın dışında gerek Türk doktrininde gerekse yabancı doktrinde bazı tanımlamalar yapılmıştır. Türk doktrininde yapılan bir tanıma göre Yatırım Fonu; Menkul kıymetler portföyünü işletmek üzere kurulan finansal organizasyonlardır.⁵

Diğer bir tanıma göre yatırım fonları, bir çok bireysel yatırımcının parasını bir havuzda toplayan ve onlar adına portföy yönetimi yapan finansal kurumlardır.⁶

Mevzuatta ve doktrinde yapılan bu tanımlamalardan yola çıkarak Yatırım Fonu'nu; sermaye piyasası araçları, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek üzere rizikonun dağıtılması ilkesine bağlı kalarak kurulan sermaye piyasası yardımcı kurumu olarak tanımlayabiliriz.

2. YATIRIM FONLARININ ÇEŞİTLERİ

Yatırım fonlarının çeşitleri 3794 sayılı Kanun'la değişik 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 37 ve 38. maddelerine dayanılarak çıkarılan "Yatırım Fonlarına İlişkin Esaslar Tebliği" ile düzenlenmiş ve daha sonra muhtelif zamanlarda çıkarılan yeni tebliğler esas alınmıştır. Yatırım Fonları; içtüzüklerinde belirtilmek koşuluyla aşağıdaki türlerde kurulabilir.

- i) Fon portföyünün en az %51'ini devamlı olarak;
 - a) Kamu ve/veya özel sektör borçlanma araçlarına yatırmış fonlar "TAHVİL VE BONO FONU"
 - b) Özelleştirme kapsamına alınanlar dahil Türkiye'de kurulmuş hisse senetlerine yatırmış fonlar "HİSSE SENEDİ FONU"
 - c) Belirli bir sektörü oluşturan ortaklıkların menkul kıymetlerine yatırmış fonlar "SEKTÖR FONU"
 - d) SPK tarafından tanımlanan iştiraklerce çıkarılmış menkul kıymetlere yatırmış fonlar "İŞTİRAK FONU"
 - e) Belli bir topluluğun menkul kıymetlerine yatıran fonlar "GRUP FONU"
 - f) Yabancı özel ve kamu sektörü menkul kıymetlerine yatırılmış fonlar "YABANCI MENKUL KIYMETLER FONU"
 - g) Ulusal ve uluslararası borsalarda işlem gören altın ve diğer kıymetli madenler ile bu madenlere dayalı sermaye piyasası araçlarına yatırılmış fonlar "ALTIN ve DİĞER KIYMETLİ MADENLER FONU"
- ii) Portföyünün tamamı;
 - h) Hisse senetleri, borçlanma senetleri, altın ve diğer kıymetli madenler ile bunlara dayalı sermaye piyasası araçlarından en az ikisinden oluşan ve her birinin değeri fon portföy değerinin %20'sinden az olmayan fonlar "KARMA FON"
 - i) Vadesine 90 günden az kalmış sermaye piyasası araçlarından oluşan fonlar "LİKİT FON"
 - j) Portföy sınırlandırması itibarıyla yukarıdaki türlerden herhangi birine girmeyen fonlar "DEĞİŞKEN FON"

k) Tebliğin ekinde yer alan Korelasyon Katsayısı'nın hesaplanması çerçevesinde baz alınan ve SPK tarafından uygun görülen bir endeks değeri ile fonun birim pay değeri arasındaki korelasyon katsayısı en az %90 olacak şekilde, endeks kapsamındaki menkul kıymetlerin tümünden ya da örnekleme yoluyla seçilen bir kısımdan oluşan fonlar "ENDEKS FON"

olarak adlandırılır.

Yukarıda sayılanlar dışında da içtüzüklerde belirtilmek suretiyle oluşturulacak portföy yönetim stratejilerine uygun fon türleri, Sermaye Piyasası Kurulu'nca uygun görülmesi koşuluyla belirlenebilir.

Fon içtüzüklerinde belirtilmek suretiyle, portföy değerinin aylık ortalama bazda en az %25'ini, devamlı olarak mevzuata göre özelleştirme kapsamına alınan Kamu İktisadi teşebbüsleri dahil Türkiye'de kurulmuş ortaklıkların hisse senetlerine yatırmış fonlar A Tipi, diğerleri B Tipi olarak adlandırılır ve bu tipler fon türleri ile birlikte belirtilir.

Katılma belgeleri önceden belirlenmiş kişi veya kuruluşlara tahsis edilmiş fonlar "ÖZEL FON" olarak adlandırılır.⁷

3. YATIRIM FONLARININ VERGİLENDİRİLMESİ

Bilindiği gibi, sağlanan vergisel avantajlar nedeniyle başta menkul kıymetler yatırım fonları olmak üzere, menkul kıymetler yatırım fon ve ortaklıklarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Az da olsa gayrimenkul yatırım ortaklıklarına da rastlanmakta olup, son günlerde hisse senetleri halka arz edilen gayrimenkul yatırım ortaklıklarının sayısı artmıştır.⁸

Önceki bölümlerde açıklandığı üzere yatırım fonları ve ortaklıklarına ilişkin yasal düzenlemeler 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 37. ve 38. maddelerinde yapılmış olup, uygulama esasları Sermaye Piyasası Kanunu'nun vermiş olduğu yetkiye istinaden Sermaye Piyasası Kurulu'nca yayımlanan Seri VI ve Seri VIII No'lu tebliğler ile belirlenmektedir.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 2. maddesinde; "2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları Kurumlar Vergisi Kanunu ve Gelir Vergisi Kanunu'nun uygulanmasında sermaye şirketi addolunur" denilmiştir. Diğer taraftan aynı maddede 20.2.1930 tarihli ve 1567 sayılı kanuna göre, ilgili mercilerden izin almak suretiyle Türkiye'de münhasıran portföy işletmeciliği fa-

aliyetinde bulunan dar mükellefiyete tabi yatırım fonlarının, Kurumlar Vergisi Kanunu ve Gelir Vergisi Kanununa göre kurulmuş yatırım fonları addolunacağı belirtilmiştir.⁹

Burada temel olarak anlatılmak istenen husus; yatırım fonları Kurumlar Vergisi Kanunu uygulamasında sermaye şirketi olarak addolunduğu için kurumlar vergisi mükellefleridir.

3.1. Tam Mükellefiyete Tabi Yatırım Fonlarının Portföy İşletmeciliği Kazançlarının Vergilendirilmesi

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesi vergiden istisna edilen kazançları düzenlemiştir. Bu maddenin 4. bendine göre yatırım ortaklık ve fonlarının portföy işletmeciliği faaliyetinden sağladıkları kazançlar Kurumlar Vergisi dışında tutulmuştur.

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesi 4 numaralı bendinde şu kazançlar Kurumlar Vergisinden müstesna tutulmuştur;

- a) Portföyünün en az %25'i hisse senetlerinden oluşan menkul kıymetler yatırım fonları (döviz yatırım fonları hariç) ile aynı nitelikteki menkul kıymetler yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları (A tipi fon ve ortaklıklar),
- b) a) alt bendi dışında kalan menkul kıymet yatırım fonları (döviz yatırım fonları hariç) ile menkul kıymet yatırım ortaklıklarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları (B tipi fon ve ortaklıkları),
- c) Risk sermayesi yatırım fonları veya ortaklıklarının kazançları,
- d) Gayrimenkul yatırım fon veya ortaklıklarının kazançları,

Burada risk sermayesi ve gayrimenkul yatırım fonları veya ortaklıklarının bütün kazançları istisna edilmişken, menkul kıymet yatırım fon veya ortaklıklarının sadece portföy işletmeciliğinden elde ettikleri kazançlarının istisna kapsamında olduğu görülmektedir. Menkul kıymet fon veya ortaklıkları, portföy işletmeciliği dışındaki kazançlarından dolayı kurumlar vergisi hesaplayacaklardır.

Menkul kıymet dışındaki yabancı para ve altın alım satımı yapan "döviz yatırım fonlarının" ise söz konusu istisnadan yararlanması mümkün değildir.

Yatırım fon ve ortaklıklarının, kurumlar vergisinden müstesna tutulan portföy işletmeciliği kazançları üzerinden, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinde, dağıtılsın veya dağıtılmasın Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 8. maddesinin 4 nolu bendinin (a) (b), (c) ve (d) alt bentlerinde yazılı kazançlar üzerinden vergi tevkifatı yapılması öngörülmüştür.¹⁰

Bakanlar Kurulu'nun 93/5148 sayılı kararı ile söz konusu kazançları üzerinden yapılacak tevkifat nispetleri açıklanmış bulunmaktadır.

Bu suretle yapılacak vergi tevkifatı, portföyünde %25'den daha az hisse senedi bulunduran yatırım fonları ile aynı nitelikteki yatırım ortaklıklarında (B tipi yatırım fonları) %10, diğerlerinde ise (A tipi yatırım fonları) %0 olarak uygulanacaktır.

Maliye Bakanlığı'nın bu konudaki görüşleri çıkarılan Kurumlar Vergisi Genel Tebliğiyle açıklanmıştır.

44 seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği'nin II nci bölümünün 1 nci maddesinde %25 hisse senedi bulundurma şartının yılın tamamında ve her gün itibariyle aranacağı ifade edilmiştir.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri VII No:8 Tebliği ile daha önce yaptığı (A) tipi fon tanımını değiştirerek devamlı olarak %25 hisse senedi bulundurma şartının aylık ağırlıklı ortamda bazda aranacağı belirtilmiştir.

Bu yeni duruma göre çıkarılan 57 seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinde "Sermaye Piyasası Kurulunca yapılan değişikliğe uygun olarak Kurumlar Vergisi uygulamasında da %25 hisse senedi bulundurma şartının aylık ağırlıklı ortalama bazda aranacağı ve buna uygun olarak herhangi bir ayda bu şarta uyulmaması halinde yılın tamamında %25 hisse senedi bulundurma şartının gerçekleşmemiş olacağını" belirtmiştir.

Uygulamada diğer fonlara ilişkin bir vergilendirme problemi yaşanmazken A tipi fonlarda çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu da A tipi fonların portföyünde en az %25 hisse senedi bulundurması hususuyla ilintilidir.

İki seansta maksimum %20 inebilme veya çıkabilme özelliği bulunan İMKB'de işlem gören hisse senetlerinin değer kaybetmesi nedeniyle %25'in altına inmesi halinde sorunlar ortaya çıkabilmekte ve inceleme elemanları A tipi fon olma özelliğinin yitirildiğinden bahisle tarhiyat önerebilmektedirler.

Sermaye Piyasası Kurulu'nun Seri VII No:8 ve 10 No'lu Tebliğlerinde %25 hisse senedi bulundurma şartını aylık ağırlıklı ortalama bazda aramakta, fakat fiyat hareketleri nedeniyle, asgari sınırların altına inilmesi halinde, oranın en geç 30 gün içinde içtüzükte ve tebliğde belirtilen sınırlara getirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Danıştay 4. Dairesi, konuya ilişkin olarak yıl içinde bir ay ağırlıklı ortalamanının %25'in altında olması nedeniyle yapılan tarhiyatı kaldıran mahkeme kararını onamıştır.

ÖRNEK 1- (A) Bankasına ait olup, portföyünde %25'den az hisse senedi bulunduran Menkul Kıymet Yatırım Fonu'nun 2000 yılında portföy işletmeciliğinden elde edeceği ve 2001 yılında muhtasar beyanname ile beyan edeceği kazanç üzerinden Gelir Vergisi Kanununun 94/6-a-ii'inci maddesi gereğince yapılacak vergi tevkifatı %10 oranında olacaktır.

ÖRNEK 2- (B) Bankasına ait olup portföyünde %25'den fazla hisse senedi bulunduran Menkul Kıymet Yatırım Fonu'nun 2000 yılında portföy işletmeciliğinden elde edeceği ve 2001 yılında muhtasar beyanname ile beyan edeceği kazanç üzerinden Gelir Vergisi Kanununun 94/6-a-i'inci maddesi gereğince yapacağı vergi tevkifatı %0 oranında olacaktır.

3.1.1. Yıl İçinde Nevi Değişirme

Yatırım fonlarında uygulamada görülen bir sorun yıl içinde B tipi fondan A tipi fona dönüldüğü zaman Gelir Vergisi Kanununun 94. maddesine göre stopaj yapıp yapılmayacağıdır veya ne şekilde yapılacağıdır. Maliye idaresi yıl içinde nevi değiştirerek B tipinden A tipine dönen fonlarda yılın tamamında elde edilen gelir üzerinden stopaj yapılmasını istemektedir. Yatırım fonları SPK mevzuatına tabi olarak kuruldukları için, nevi değiştirmeleri de aynı mevzuat çerçevesinde olmaktadır. Yıl içinde SPK'ya başvurarak ve gerekli şartları yerine getirerek nevi değiştiren fonları, nevi değiştirdikleri tarihten itibaren elde ettikleri kazançlar için yeni fon tipine ait rejime tabi olmaları gerekmektedir. Danıştay 4. dairesi önceleri nevi değiştirmelerde de, yılın tamamında %25 hisse senedi bulundurma şartını aramakta¹¹ iken, daha sonraları içtihat değişikliğine giderek, hangi tarihte nevi değiştirilmiş ise, o tarihten sonra o fon tipine ait vergi rejimine girildiğini kabul etmektedir.¹²

3.2. Dar Mükellefiyete Tabi Yatırım Fonlarının Portföy İşletmeciliği Kazançlarının Vergilendirilmesi

Yurt dışında kurulup, Türkiye'de işyeri veya daimi temsilcisi vasıtasıyla fa-

aliyette bulunan dar mükellef yatırım fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançları tam mükellef yatırım fonlarında olduğu gibi kurumlar vergisinden müstesna tutulacaktır.

20.02.1930 tarihli ve 1567 sayılı Kanuna göre ilgili mercilerden izin alınmak suretiyle Türkiye'de münhasıran portföy işletmeciliği faaliyetinde bulunan dar mükellefiyete tabi yatırım fonları, KVK ve Gelir Vergisi Kanunu'nun uygulamasında, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları addolunacaktır.

Sermaye Piyasası Kanunu'nun 18.11.1993 tarihli ve 21762 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan I Numaralı Sirkülerinde yurt dışında kurulup Türkiye'de faaliyette bulunan dar mükellef yatırım fonlarını Sermaye Piyasası Kanunu'na göre kurulan yatırım fonları addolunabilmesi için haiz olmaları gereken şartlar belirlenmiştir.

Dar mükellefiyete tabi yatırım fonlarının portföy işletmeciliğinden doğan kazançlarının kurumlar vergisinden müstesna tutulabilmesi için, Sermaye Piyasası Kurulu'nun söz konusu sirkülerinde yer alan şartlara ek olarak, aşağıdaki şartların da yerine getirilmesi gereklidir.

- Yatırım fonunun yurt dışında bir sermaye şirketi değil, yatırım fonu şeklinde kurulmuş olması,
- Yatırım fonunun tüzel kişiliğinin olmaması,
- Yatırım fonunun malvarlığının bağlı olduğu tüzel kişiliğin malvarlığından ayrı olması,
- Türkiye'de bir işyeri veya daimi temsilci vasıtasıyla faaliyette bulunması ve Türk vergi kanunlarına göre defter tutma ve vergiye ilişkin diğer mükellefiyetlerin yerine getirilmesi

Türkiye'de menkul kıymet alım satımı yapan dar mükellef yatırım fon ve ortaklıkları bu faaliyetlerini Sermaye Piyasası Kanunu çerçevesinde aracı kurum ve satın aldıkları menkul kıymetleri muhafaza eden saklama bankası veya şirketi vasıtasıyla yürütmektedirler. Dar mükellef ile saklama bankası arasındaki bu işlemler Borçlar Kanunu'na göre yapılan "Saklama Sözleşmesi'ne" dayandırılmaktadır.

Bu durumda, Borçlar Kanunu hükümlerine göre menkul kıymetlerle ilgili hukuki sorumluluğun saklama bankası veya şirketinde olması halinde saklama bankaları veya şirketleri, Türk menkul kıymetlerine yatırım yapan dar mükelleflerin daimi temsilcisi kabul edilir.

Dar mükellef yatırım fonları, tam mükellef yatırım fonlarında olduğu gibi kurumlar vergisinden müstesna tutulan portföy işletmeciliği kazançları üzerinden, Gelir Vergisi Kanunu'nun 94. maddesinin 6 numaralı bendinin (a) alt bendine göre gelir vergisi tevkifatı yapacaklardır.

Bu tevkifat; fonların portföylerinde %25 oranında hisse senedi bulunmamasına göre farklı oranlarda yapılmaktadır. %25 oranının hesabında, sadece Türkiye'de yerleşik kurumların hisse senetleri dikkate alınacaktır.

Türkiye'de bu şartlara uygun olarak faaliyet göstermeyen ve Türkiye'deki faaliyetleri bir işyeri veya daimi temsilci tarafından yürütülmeyen dar mükellef yatırım fonları, iktisap ettikleri menkul kıymetleri ve iştirak hisselerini elden çıkarmaları halinde, oluşan kazanç Gelir Vergisi Kanunu'nun Geçici 56. maddesi uyarınca diğer kazanç ve irat olarak vergilendirilecektir. Ancak, kur farkından doğan değer artışı kazançlarının vergilendirilmeyeceği tabiidir.

Türkiye'de 2001 yılı itibarıyla faaliyet gösteren 13 adet yabancı yatırım fonu bulunmaktadır. Bu fonların sekiz tanesinin temsilciliğini Eczacıbaşı grubu yapmaktadır, beş tanesi ise bir Amerikan şirketi olan Citibank tarafından kurulmuştur.¹³

DİPNOTLAR

1. Bu kapsamda Türkiye'de ilk yatırım fonu 1987 yılında kurulmuştur. 1982 yılından bu yana, yasal olarak, yatırım fonunun kurulması mümkündür. Aradaki beş yıllık bir gecikmenin sebebi, sermaye piyasasının bu dönemde gelişme göstermesinden kaynaklanmaktadır. Diğer sebep 1987 yılında vergi teşviklerinin sağlanmasıdır. (Şenül Çudin, "Yatırım Fonları" Vergi Sorunları, Sayı 71, s.24)
2. **Future:** Fiyat dışındaki şartları standartlaştırılmış bir vadeli (forward) sözleşnin işlem gördüğü piyasalardır. Bu piyasalarda sözleşmeye konu teşkil eden ürün kontrat şartlarına uygun olarak ileri bir teslimat tarihinden alınıp satılmaktadır.
3. **Opsiyon:** Belli miktarda bir malı menkul kıymeti veya finansal göstergiyi belli bir fiyattan ileride önceden belirlenmiş bir tarihte veya öncesinden alma veya satma hakkıdır.
4. **Forward:** Belli miktar ve fiyattan belirli bir tarihte belli bir ürünün teslim edilerek karşılığının ödeneceğinin iki tarafın birbirine taahhütte bulunmasıdır.
5. Tezcan, Ş, Banu. Yatırım Fonları ve Türkiye Uygulamaları, İstanbul 1999, s. 3.
6. Sarıkamış, C: Sermaye Pazarları, İstanbul 1995, s. 103.
7. Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu; İMKB Yayınları, İstanbul 2000, s. 73.
8. Sağlam, Erdoğan. Yatırım Fon ve Ortaklıklarından Elde Edilen Kazançlar, Yaklaşım Dergisi, Mart 2000, s. 218.
9. Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, Seri No.44.
10. Kurumlar Vergisi Genel Tebliği, Seri No.44.
11. DN. 4. D'nin, 17.01.1996 tarih ve E.1995/2767, K.1996/136 sayılı karar.
12. DN. 4. D'nin, 12.12.2000 tarih ve E.2000/898, K.2000/5234 sayılı karar.
13. Doç. Dr. Nurettin Bilici. Yatırım Fon ve Ortaklıklarının Vergilendirilmesi, Vergi Dünyası, Sayı 242, Ekim 2001, s. 136.